

RAPPORT

”Demokrati har begärts och ska verkställas”

Folkpartiets förslag för ett mer rättssäkert valsystem

2011-02-10

Inledning

”Votering har begärts och ska verkställas” – alla som suttit på årsmöten i partiavdelningen, rödakorsklubben eller bostadsrättsföreningen känner igen de orden. Alla ska ges möjlighet att lägga sin röst och få den korrekt räknad. Det är en hörnsten i demokratin.

Det svenska valsystemet har länge ansetts vara relativt robust och rättssäkert. Men i det senaste valet uppenbarades en hel del brister som gör att rättsäkerheten inte är tillräckligt god. Låt oss inte vara alarmistiska – det finns ingen anledning att ifrågasätta valsystemets legitimitet. Samtidigt vore det oacceptabelt att slå sig till ro och passivt acceptera säkerhetsbrister och uppenbara luckor i valsystemets rättsäkerhet.

Det finns en stor mängd lokala vittnesbörd om misstag, feltolkningar av vallagen och tveksamma förfaranden. I en rad fall har detta också bidragit till att valresultatet i ett eller flera val överklagats på en rad platser runt om i landet. Aldrig har så många valresultat överklagats som efter valet 2010.

Fortfarande i början av februari 2011 svävar vi i ovisshet om alla valresultat i kommun- och landstingsvalen kommer att stå sig. Alla överklaganden av riksdagsvalet har avvisats. Inom kort väntas Valprövningsnämnden fatta beslut i de återstående frågorna om kommun- och landstingsvalen.

Vi tar inte ställning till om dessa överklaganden bör bifallas eller ej. Den frågan ska avgöras av Valprövningsnämnden. Däremot anser vi att de brister i valsystemet som uppkommit vid senaste valet ska tas på största allvar. Valprövningsnämnden konstaterar också att det har förekommit ett antal mer eller mindre allvarliga brister och avvikelser.

För att förtroendet för demokratin inte ska rubbas är det därför nödvändigt att stärka reglerna som omgärdar val. Det skulle vara oförsvarligt av demokratins vänner att vifta bort de påtalade problemen som små eller ofarliga. Börjar vi acceptera att reglerna tummas på i ett eller annat fall, är det en inbjudan till att bristerna breder ut sig.

Folkpartiet föreslår i den här rapporten ett antal åtgärder för att säkerställa att vallagens bestämmelser är tydliga och efterföljs korrekt. Bara ett av förslagen är kopplat till mandatfördelningsproceduren, nämligen införandet av kommunala utjämningsmandat. I övrigt handlar det om att underlätta demokratins praktik, procedurerna kring själva valet.

Folkpartiet liberalernas förslag

1. **Värna människors rätt att rösta – inför ”Lex Halmstad”.** När medborgare har röstat i laga ordning och i föreskriven tid bör huvudalternativet enligt lagen vara att deras röster alltid ska räknas. Myndigheters misstag i hanteringen ska normalt inte kunna hindra en röst från att räknas, så länge valhemligheten kan garanteras.
2. **Skärp förbudet mot kampanjaktiviteter i anslutning till röstningslokaler.** Partiaktivister ska inte kunna följa enskilda väljare fram till valbåset och förse dem med röstsedlar för att få dem att rösta ”rätt”. Vallokalen och dess närmaste omgivning ska vara en zon som är fredad från propaganda.
3. **Att ta emot röster är inget ensamjobb.** Förtidsröstning ska inte få ske i lokaler som bara bemannas av en enda person. Det är en rättssäkerhetsfråga att all röstmottagning ska ske i andras åsyn.
4. **Förbättra röstsäkerheten.** Ställ tydligare krav på att såväl ordinarie vallokaler som förtidsröstningslokaler är rätt bemannade och att personalen har adekvat utbildning.
5. **Se över straffbestämmelserna om röstfusk.** Brottsbalkens straffregler om otillbörligt verkande vid röstning, tagande av otillbörlig belöning vid röstning och brott mot rösthemlighet behöver utvärderas. Skillnaden i straffskalorna för de olika brotten bör prövas särskilt.
6. **Höj kraven vid budröstning.** Att nästan 6 procent av budrösterna i Göteborgs kommun visade sig vara felaktigt godkända tyder på ett systemfel. Reglerna om budröstning behöver förtydligas och utbildningen till röstmottagare förbättras. Överväg möjligheten till auktorisationskrav på den som tjänstgör som bud för någon utanför den egna familjen.
7. **Ändra Valprövningsnämndens sammansättning.** Riksdagsledamöter ska inte pröva frågor om omval. Valprövningsnämnden bör helt bestå av lagfarna domare.
8. **Felsäkra röstlängderna.** Ge Valmyndigheten i uppdrag att se över utformningen av röstlängder, så att risken för felaktiga markeringar minimeras. I det uppdraget bör också ingå att överväga papperslösa alternativ.
9. **Förtydliga kravet på identifiering.** Ge Valmyndigheten i uppdrag att förtydliga med vilka metoder, förutom giltiga legitimationer, som en individs identitet ska anses styrkt i valsammanhang. Det skulle kunna främja en mer likartad bedömning i enskilda fall och stärka den enskildes möjlighet att rösta genom att ange ett antal gångbara metoder.
10. **Fler valsedlar i vallokalen.** Reglerna för valsedlar bör moderniseras. Valnämnden bör ansvara för att valsedlar för fler registrerade partier än i dag finns tillgängliga i vallokalerna.
11. **Lägg ut personvalsedlar.** Om partiet bara anmält en kandidatlista i valkretsen bör valnämnden också vara skyldig att tillhandahålla valsedlar med kandidatlistan, inte

bara en tom valsedel där bara partinamnet står.

12. **Ge plats för partisymboler på valsedlarna.** Ett förekommande problem är att aktivister medvetet blandar in sitt partis valsedlar bland valsedlar som tillhör ett större parti med liknande namn. För att göra det lättare för väljaren att skilja på valsedlarna bör partierna ha rätt att förse sina valsedlar med partiets logotyp intill partinamnet.
13. **Lär av andra länders erfarenheter med en enda valsedel.** I många länder används en enda valsedel där väljaren markerar sitt val bland samtliga registrerade partibeteckningar. För- och nackdelarna med ett sådant system bör analyseras.
14. **Valhemligheten ska gälla också för synskadade.** Gör en försöksverksamhet för att ge personer med funktionsnedsättning, som t.ex. synskadade, större möjlighet att personrösta med bibehållen valhemlighet.
15. **Förbättra proportionaliteten i kommunval.** Slopa kravet på att kommuner ska vara indelade i valkretsar, alternativt reservera detta krav för de allra största kommunerna. I kommuner med flera valkretsar ska det införas utjämningsmandat för att göra mandatfördelningen mer proportionell. Då får ett marginellt utslag i en valkrets inte samma betydelse för den totala mandatfördelningen.

Bristande rättssäkerhet i valet 2010

Underbemannade röstningsställen öppnar för manipulering

I vallagen (3 kap. 4 §) ställs tydliga krav på att minst tre röstmottagare måste vara närvarande i en vallokal. Däremot finns inte samma krav på bemanningen vid lokaler för förtidsröstning. Bland annat från Göteborg rapporteras om flera händelser där förtidsröstningsställena bara var bemannade av en enda person.

Detta är en allvarlig brist i rättssäkerheten, eftersom det gör att ingen kan kontrollera vad som försiggår mellan väljaren och röstmottagaren. Det skapar möjligheter, för den som skulle vilja, att manipulera valet. Utan insyn av någon ytterligare person är det enkelt att låta personer rösta utan id-kort eller röstkort. Dessutom ökar risken för att rena slarvfel begås vid röstmottagningen.

Att vallokalerna på valdagen ska ha en viss minimibemanning är inte primärt en fråga om service, utan om rättssäkerhet. Folkpartiet anser att samma krav på rättssäker röstmottagning måste ställas på förtidsröstningen.

147 enskilda som nekats att rösta

Det kanske mest upprörande problemet är när enskilda individer nekats att rösta, trots att de enligt egen utsago inte avlagt någon röst. Enligt Valmyndighetens statistik nekades hela 147 personer att rösta i årets val. Flest personer – 11 personer – nekades att rösta i Göteborg, en kommun där valförarandet också ifrågasatts på andra grunder.

Tillträde till att delta i den demokratiska processen är så grundläggande, att även om det rör sig om ett fåtal fall är det mycket graverande att det inträffar misstag av den här naturen.

Den bristande bemanningen på förtidsröstningsställen är sannolikt en del av förklaringen. Ju fler administrativa misstag som begås vid förtidsröstningen, desto större risk att det också uppstår fel vid avstämning mot röstlängden på valdagen.

Dessutom framstår hanteringen med röstlängd i pappersformat som omodern. Elektronisk avläsning av röstkort eller id-handlingar mot en digital röstlängd borde vara mer rättssäker. Pappersalternativet kan då kvarstå som en back-up.

Det bör också övervägas att öka antalet valförrättare så att avprickningen utförss av två personer som kan turas om att granska varandra.

Risk för identitetsstöld?

För några år sedan skärptes kravet på att kunna styrka sin identitet i samband med röstning, men villkoren är fortfarande ganska öppna. Vallagen (8 kap. 6 §) fastslår att väljare ”som inte är kända för röstmottagarna” ska legitimera sig ”eller på annat sätt styrka sin identitet”. Det är en luddig formulering som öppnar för godtycke, särskilt i små och underbemannade vallokaler.

Även om mänskliga misstag sannolikt ligger bakom de allra flesta fallen där enskilda nekats att rösta kan det inte helt uteslutas att enstaka personer utsatts för en identitetsstöld där någon

annan tagit chansen att rösta dubbelt (till exempel genom att tillskansa sig andras röstkort). Inget tyder dock på att det i så fall kan ha handlat om mer organiserat fusk.

Det finns en fara med att ställa för höga krav på hur identiteten ska styrkas i samband med val, eftersom det kan utesluta än fler medborgare som inte i tid uppmärksammar kraven och inte hinner ordna med en giltig form av legitimation. I länder där röstningstillträdet omgärdas av sådana striktare krav, har det visat sig kunna utnyttjas för att systematiskt neka väljargrupper tillträde.

Man kan dock tänka sig att Valmyndigheten förtydligar hur och med vilka metoder, förutom giltiga legitimationer, som en individs identitet ska anses styrkt. Det skulle kunna främja en mer likartad bedömning i enskilda fall och stärka den enskildes möjlighet att rösta genom att ange ett antal gångbara metoder.

Svårigheter i hanteringen av förtids- och utlandsröster

Halmstad – 238 bortglömda röster

Efter valet avslöjades att 238 i laga ordning avlämnade förtidsröster i Halmstad inte distribuerades till respektive kommun i tid innan valurnorna öppnades. Dessa röster kommer därför, enligt gällande regler, inte att räknas.¹

Även i Tranås glömdes 84 förtidsröster kvar, och blev aldrig hanterade och/eller vidarekickade till den kommun de var avsedda för.² I Leksand skedde ett liknande misstag, men upptäcktes i tid och de rösterna kunde därför räknas.

Att röster som avgetts i tid och enligt alla krav inte kommer att räknas är inte acceptabelt. Upprördheten över denna bristande hantering är fullt förståelig. Av de felhanterade rösterna var dessutom 29 från Göteborg, som är en av de valkretsar där en liten marginal avgjorde den slutliga mandatfördelningen.

En händelse av mindre vikt, rent demokratiskt, är upptäckten av rester av sprättade röstkuvert (ytterkuvert) och röstkort från utlandsröster på en perrong i Sala. På såväl kuvert som röstkort fanns personuppgifter. Dessa röster har av allt att döma räknats i vederbörlig ordning. Men hur förfarandet brustit som lett till att kuvert och röstkort hamnat där de hamnat är svårt att förstå.

Tiden för att distribuera förtidsröster avgivna i slutet av valrörelsen, och särskilt långväga brevröster från utlandet, är kort. Röster som avges på valdagen på en annan ort än de ska räknas, måste hinna fram till den så kallade onsdagsräkningen tre dagar efter valet för att räknas. Onsdagsräkning säkerställer att dessa röster ska kunna inkluderas med bibehållande av kravet att inga röster får läggas till sedan en valurna väl öppnats.

Händelsen i Halmstad visar på en allvarlig lucka i vallagens bestämmelser. Hundratals röster har av allt att döma blivit ogiltiga trots att de inlämnats i laga ordning och trots att de hela tiden förvarats under kontrollerade former. I år handlade det om spridda förtidsröster som

¹ Se t.ex. Valprovsningsnämndens beslut 2010:23 m.fl. angående riksdagsvalet i Hallands läns valkrets.

² Valprovsningsnämndens beslut 2010:201 angående riksdagsvalet i Jönköpings läns valkrets.

fördelar sig över hela landet, men nästa gång en liknande händelse inträffar kan det lika gärna röra sig om ett stort antal röster i samma kommun.

Arvika – ett antal troligen felaktigt underkända röster

Arvika är en annan kommun där det uppstod uppmärksammade problem. Problemen här skedde i två steg, varandra oberoende, vilket tillsammans inneburit att ett antal röster som sannolikt borde ha räknats inte kommit att göra det. Det finns skäl att tro att liknande problem i hanteringen i enskilda fall kan ha ägt rum på andra ställen, utan att det fått samma uppmärksamhet då inte valutslaget haft lika liten marginal.

I Arvika underkändes 16 förtidsröster i valkuvert som stängts men inte klistrats igen. Vallagen (7 kap. 2 §) stadgar att väljaren ska ”försluta” röstkuvertet, vilket innebär att det räcker att sticka in fliken som håller kuvertet stängt innan det läggs i valurnan. Sammanblandning har antagligen skett med bestämmelsen om de typer av ytterkuvert som används vid brev- eller budröstning, där det finns uttryckliga krav på att dessa är igenklistrade för att rösterna ska kunna anses ha hanterats säkert.

De underkända rösterna – varav en andel alltså sannolikt inte borde ha underkänts – fraktades sedan till länsstyrelsen i en vanlig plastkasse istället för den reglementerade, plomberade förvaringspåse (”omslag”) som borde ha använts. Därmed blev det omöjligt att räkna de röster som eventuellt borde ha varit godkända. Valmyndigheten, som yttrat sig över det inträffade, anser att det inte kan uteslutas att ett antal av de underkända rösterna i själva verket borde ha godkänts.³

Göteborg – 111 felaktigt godkända budröster

En del överklaganden, till exempel i Göteborg och Örebro, vittnar om att en stor andel av de avgivna budrösterna har oklarheter eller är direkt felaktiga. Det finns exempel på att bud och vittne är samma person (vilket är helt otillåtet) eller på att personuppgifter till budet eller vittnet saknas så att det blir omöjligt att kontrollera om personen har rätt att tjänstgöra i den funktionen.

Vallagen säger:

7 kapitlet. Allmänna bestämmelser om röstning

7 § Väljare som vill rösta genom bud skall

1. i närvaro av budet och ett vittne lägga de valkuvert som gjorts i ordning i ett ytterkuvert för budröst,
2. klistra igen ytterkuvertet,
3. på kuvertet
 - a) intyga att de gjort i ordning valkuvert och ytterkuvertet på detta sätt och att valkuvert inte har gjorts i ordning tidigare än vad som är tillåtet; väljare som avses i 4 § första stycket skall dessutom på ytterkuvertet intyga att de uppfyller kraven för att få budrösta,
 - b) ange sitt namn och sitt personnummer.

...

³ Valprovsningsnämndens beslut 2010:26 m.fl. angående riksdagsvalet i Värmlands läns valkrets.

Valprövningsnämndens granskning av budröstningen i Göteborg visar på oroväckande brister. I sitt beslut angående riksdagsvalet i Göteborg konstaterar nämnden att hela 111 budröster av 1 886 har sådana brister att de rätteligen inte borde ha godkänts.⁴ Ändå accepterades de, och rösterna inkluderades i valresultatet. Det innebär att nästan 6 procent av de godkända budrösterna i själva verket var felaktiga – en felprocent som i alla andra sammanhang hade varit helt oacceptabel. Detta måste ses som ett allvarligt rättssäkerhetsproblem. En utbredd praxis att se mellan fingrarna och godkänna felaktiga budröster kan på sikt komma att utnyttjas för mer systematiskt röstfusk.

Många smärre fel borde mycket väl ha upptäckts av personal i vallokalen som i sin tur kontrollerat att budet och väljaren har en sådan relation som vallagen föreskriver (7 kap. 5 §), men i dag saknas det utrymme för personalen i röstningslokalen att tillföra en sådan anteckning på ytterkuvertet. Röstmottagarna kan också ha låtit sig styras av känslan att det är synd att underkänna en röst. Men det som röstmottagaren i sådana lägen borde göra är att aktivt uppmana budet att se till att budrösten blir korrekt. Att i tysthet godkänna felaktiga röster kan aldrig accepteras.

Folkpartiet anser därför att reglerna om budröstning behöver förtydligas och efterlevas. Det bör övervägas om någon form av auktorisationskrav bör införas på de personer som tjänstgör som bud utanför den egna familjen. Med tydligare krav på förkunskaper och utbildning skulle många misstag och felaktigheter från budens sida kunna förebyggas. Valmyndigheten bör ta fram konkreta råd och riktlinjer för valnämndernas agerande i kommande val, och vallagen bör innehålla bestämmelser om hur röstmottagare bör agera för att ge budröstande chansen att rätta till felaktigheter innan budrösten överlämnas.

Däremot bör det aldrig finnas utrymme för valförättare att i missriktad snällhet godkänna budröster som inte uppfyller lagens formella krav. Att så ändå sker är allvarligt.

Värna rätten att rösta – och att få rösten räknad

Inför "Lex Halmstad" – rätten att få sin röst räknad även om myndigheter begår misstag
I dag är det avgörande kriteriet för att en röst ska räknas att den lagts i en valurna (vallagen 11 kap. 5 §). För att garantera att ett val går korrekt till är det praktiskt nödvändigt att ha ett sådant tydligt kriterium. All kontroll av att väljaren är behörig ska ske innan rösten läggs i urnan, därefter räknas den som en bland många för att säkerställa valhemligheten. Efter att en valurna öppnats får inga röster läggas till.

Det är detta som i praktiken omöjliggjort att bortglömda röster, som t.ex. i Halmstadsfallet, räknas när de återfinns.

Vallagen säger:

7 kapitlet. Allmänna bestämmelser om röstning

5 § Följande personer får vara bud:

1. väljarens make eller sambo samt väljarens, makens eller sambons barn, barnbarn, föräldrar eller syskon,
2. de som yrkesmässigt eller på liknande sätt ger väljaren vård eller som annars brukar hjälpa väljaren i personliga angelägenheter,
3. de som särskilt har förordnats av kommunen att vara bud,
4. av Posten AB anställda lantbrevbärare,
5. anställda vid ett häkte eller en kriminalvårdsanstalt. Ett bud skall ha fyllt 18 år.

⁴ Valprövningsnämndens beslut 2010:92 m.fl. angående riksdagsvalet i Göteborgs kommuns valkrets.

Folkpartiet ser allvarligt på detta misstag. Det visar att det inte räcker med en ”rätt att rösta” utan också bör finnas en motsvarande rätt att faktiskt få sin röst räknad.

Medborgarnas rätt att få sin röst räknad bör stärkas genom att den slås fast i lag. Om liknande misstag skulle komma att ske i framtiden, bör det också – med den rätten som grund – kunna undersökas om någon ansvarig brustit i sitt handlande. Det huvudsakliga syftet bör inte vara att bestraffa för bestraffningens egen skull, men att slå fast ett sådant ansvar kan i sig bidra till att det begås färre misstag genom att bidra till striktare rutiner.

Ge ökade möjligheter att räkna försenade röster

Förutom ett skärpt ansvar, bör man också undersöka möjligheten att öka möjligheterna att räkna röster som försenats på grund av myndigheters misstag i hanteringen. Detta borde gå att lösa genom att i begränsad utsträckning ändra proceduren vid rösträkning. En möjlighet kan vara att ge valnämnden en möjlighet att i undantagsfall hålla extra sammanträde, även efter onsdagsräkningen, för att på så sätt erbjuda en möjlighet att räkna sent inkomna röster.

Möjligheten att hålla ett sådant extra sammanträde måste självklart styras av tydligt definierade kriterier och ett villkor för att räkna sent tillkommande röster bör vara att rösthemligheten kan upprätthållas, vilket kanske i praktiken kan vara svårt om det gäller några enstaka röster. Gränsen bör dock kunna sättas relativt lågt.

En annan möjlighet kan vara att ge länsstyrelsen rätt att vid kontrollräkningen hantera sent tillkommande röster – dvs. att till viss del fungera som en valnämnd. I det fallet kan man tänkas sig att proceduren att sena röster godkänns (och ytterkuvertet öppnas m.m.) sköts åtskilt från kontrollräkningen, så att de rösterna kan blandas med redan räknade röster innan de kontrollräknas. (Ingen enskild individ ska både öppna ett ytterkuvert, med den röstandes personuppgifter på, och valkuvertet med valsedlarna i.) Även här finns dock problemet att tillföra en enstaka röst utan att valhemligheten röjs.

Oavsett om någon av dessa möjligheter eller en helt annan procedur väljs, bör dock den principiella möjligheten att genomföra senare sammanräkningar av försenade röster finnas som en sista utväg att hantera misstag som inte borde beröva väljarna deras demokratiska inflytande.

Inför kommunala utjämningsmandat

Folkpartiet har sedan länge drivit att utjämningsmandat ska införas i de kommuner som är indelade i valkretsar. Utjämningsmandat finns i dag i riksdagsvalet och i landstingsvalen. De bidrar till att göra mandatfördelningssystemet proportionellt men därmed också indirekt mer robust mot att misstag av den typ som här beskrivs får en avgörande effekt på valutgången.

Vallagen bör därför ändras på så sätt att kommuner som är indelade i valkretsar, också ska ha utjämningsmandat på motsvarande sätt som i val till landstingsfullmäktige.

Valprövningsnämndens sammansättning

I dag består Valprövningsnämnden av sex ledamöter som utses bland partierna i riksdagen. Nämnden leds av en ordförande som ska vara (eller ha varit) domare. Numera ska (enligt riksdagsordningen, 8 kap. 2 §) också en ersättare för ordföranden utses med samma bakgrund.

Vi vill understryka att det inte finns någonting som pekar på att riksdagspartiernas representanter i Valprövningsnämnden i något sammanhang låtit sin partitillhörighet påverka nämndens beslut. Det finns ändå principiella problem med att Valprövningsnämndens majoritet består av valda politiker, eftersom det alltid finns en risk att nämndens beslut kan ifrågasättas mot bakgrund av de stora intressen som står på spel för riksdagspartierna. Folkpartiet förordar därför att lagen ändras så att Valprövningsnämnden helt och hållet består av lagfarna domare.

Otillbörlig påverkan av röstande

Avståndet mellan röstningslokaler och politiska kampanjaktiviteter

Antalet förtidsröstningslokaler har ökat och allt fler människor förtidsröstar. Detta är positivt då det stärker deltagandet i demokratin. Men samtidigt har det uppmärksammats att det på en del platser uppstår obekväma situationer, när politiska kampanjaktiviteter sker i direkt anslutning till förtidsröstningslokaler.

Två sådana ställen som har en hög synlighet är till exempel den stora hallen på Stockholms central och Nordstan i Göteborg. Här inrättades i de senaste valen mycket välbesökta förtidsröstningslokaler samtidigt som de kommersiella ytorna alldeles intill användes till partipolitisk kampanjverksamhet.

Exempelvis på Stockholms centralstation avgavs hela 27 340 förtidsröster till 2010 års val. Röstningsstället på centralen låg mitt i centralhallen och utgjordes av en yta som avgränsades med skärmar och rep, men saknade fasta väggar och tak. Bara tio meter längre bort i centralhallen fanns en annan yta som hyrdes ut till politiska partier för kampanjmöten med högtalare.

Att väljare tvingades tränga sig fram mellan kampanjarbetare för att rösta i en lokal där partiföreträdarnas kampanjtal ekade ända in i röstbåsen är inte i samklang med vallagens krav på att röstmottagandet ska ske i en neutral lokal utan partipropaganda.

Valprövningsnämnden är hård i sin kritik mot förtidsröstningen på Stockholms central. I sitt beslut om riksdagsvalet i Stockholms kommuns valkrets⁵ skriver en enig nämnd:

Förbudet i 8 kap. 3 § vallagen mot politisk propaganda på ett röstmottagningsställe eller i utrymme intill detta är en bestämmelse som kommunerna har att beakta när de hyr utrymmen för röstningslokaler och det ankommer på kommunerna att se till att hyresavtalen får ett sådant innehåll att kraven på röstningslokaler i 8 kap. 3 § uppfylls. [...]

Vad som framkommit i utredningen leder dock Valprövningsnämnden till slutsatsen att utrymmena var belägna så nära röstningslokalen och att aktiviteterna inom partiernas utrymme, åtminstone stundtals, hade en sådan form att de nådde väljarna i röstningslokalen. *Därmed kan inte kraven i 8 kap. 3 § vallagen anses uppfyllda. Detta har inneburit en avvikelse från föreskriven ordning.* [Vår markering]

Ett annat problem som uppstått på flera orter i landet är partiarbetare som delar ut valsedlar i igenklistrade kuvert, i direkt anslutning till vallokalen. Även detta är en verksamhet som strider mot vallagen.

⁵ Valprövningsnämndens beslut 2010:151, 2010:204 och 2010:205 angående riksdagsvalet i Stockholms kommuns valkrets.

Folkpartiet menar att förbudet mot politiska kampanjaktiviteter som i dag finns i vallagen (8 kap. 3 §) inte är tillräckligt tydligt. Formuleringen ”i ett utrymme intill (röstmottagningslokalen)” bör därför preciseras. I många länder har man valt att ange ett fast avstånd, t.ex. 50 eller 100 meter. En liknande lösning bör övervägas i Sverige.

Partipolitiska kampanjaktiviteter eller neutral valutbildning?

Det har också blivit allt vanligare med olika slags evenemang eller förmenta utbildningsinsatser som under sken av att helt neutralt syfta till att ”öka valdeltagandet” i praktiken är partipolitiska kampanjaktiviteter. Inte sällan avslutas de med samfällid marsch till närbelägen vallokal för röstning. I det senaste valet uppmärksammades en av alla dessa aktiviteter, den socialdemokratiska så kallade ”valskolan” i Vivalla i Örebro där Mona Sahlin deltog.

Insatser för att öka valdeltagandet är alldeles utmärkta. Partipolitiska möten och kampanjaktiviteter är också alldeles utmärkta. Båda två är viktiga förutsättningar för en levande och fungerande demokrati. Men att kombinera två bra saker är inte alltid bra – och i detta fall är det allt annat än lämpligt.

Vallagens bestämmelse är tydlig: ”På ett röstmottagningsställe eller i ett utrymme intill detta får det inte förekomma propaganda eller annat som syftar till att påverka eller hindra väljarna i deras val.” (8 kap. 3 §) Att valarbetare samlar väljare för att bedriva propaganda för ett visst parti är givetvis en grundläggande demokratisk rättighet. Men att valarbetarna sedan följer med deltagarna hela vägen till vallokalen för att säkerställa maximal chans att de röstar ”rätt” kan inte ses som annat än ett cyniskt sätt att kringgå vallagens förbud mot propaganda i direkt anslutning till vallokaler. För att slå vakt om vallokalen som en fredad zon där kampanjarbete inte är tillåten bör förtydliganden av vallagen övervägas.

Fler valsedlar i vallokalerna

Sverige är ett av de länder där varje parti har en egen valsedel. Det är ett system som har funnits så länge den allmänna rösträtten existerat. En ofrånkomlig nackdel med dagens svenska system är dock att redan etablerade partier gynnas genom vallagens bestämmelse om att valnämnderna ska lägga ut valsedlar i samtliga lokaler för de partier som fått minst 1 procent av rösterna vid något av de två senaste riksdagsvalen. Därmed behandlas inte alla partier helt lika.

I många länder med bräcklig demokratisk tradition är just denna hantering en av de absolut viktigaste och känsligaste för att få demokratin att fungera. Även om det i Sverige är relativt enkelt att nå ut med information om alternativa partier, så är det ändå önskvärt att också vi visar omsorg om denna viktiga del av den demokratiska processen.

Det finns därför skäl att överväga hur bestämmelserna kan anpassas för att åstadkomma en större grad av likabehandling mellan alla partier. Vi anser att valnämnderna bör ha ansvar för att valsedlar för fler registrerade partier än i dag finns tillgängliga i vallokalerna.

Ett radikalt sätt att lösa problemet vore att slopa dagens system med partivalsedlar och ersätta det med en valsedel för samtliga partier. I vissa andra länder tillhandahålls i stället en enda valsedel med samtliga registrerade partier, och väljaren avger sin röst genom att markera sitt parti direkt på valsedeln. Det kan vara värt att utreda erfarenheterna från andra länder och analysera för- och nackdelarna med ett sådant system.

Ett förekommande problem är också att aktivister medvetet blandar in sitt partis valsedlar bland valsedlar som tillhör ett större parti med liknande namn. För att göra det lättare för väljaren att skilja på valsedlarna bör partierna ha rätt att förse sina valsedlar med partiets logotyp intill partinamnet.

I dag har valnämnden inte ansvar för att lägga ut namnvalsedlar utan endast partivalsedlar utan namn. Detta framstår som märkligt sedan möjligheten att personrösta är införd. Det borde vara en självklarhet att valnämnden även ansvarar för att lägga ut namnvalsedlar i anslutning till vallokalerna.

Andra frågor om väljarnas rättigheter

Ge personer med funktionsnedsättning rätt att personrösta med bibehållen valhemlighet
Vissa personer med funktionsnedsättning, bland annat till exempel synskadade, har i dag ingen möjlighet att personrösta med bevarad valhemlighet då de behöver ta hjälp för att läsa valsedelns och/eller att markera vilket namn personrösten avser.

Det är mycket problematiskt att personer med funktionsnedsättning på detta sätt tvingas ge upp sin valhemlighet för att kunna fullgöra sina demokratiska rättigheter. I dag är dock tekniken så väl utvecklad att problemet borde vara överkomligt. Det torde därför vara möjligt för Valmyndigheten att genom teknikupphandling ta fram lösningar som medger personer med funktionsnedsättning att personrösta utan att valhemligheten röjs. En försöksverksamhet bör genomföras för att därefter sjösätta nya regler nationellt.